

VALERIU LEAHU

LIA BĂTRÂNA

ADRIAN BĂTRÂNA

Cercetări de suprafață efectuate în primăvara anului 1986 pe valea Buzăului, între Nehotaș și Pătârlagele au identificat pe teritoriul satului Mlăjet, comuna Nehoiu, județul Buzău, o stațiune arheologică cu resturi de locuire din perioada hallstattiană târzie și de la începutul celei de a doua epoci a fierului. Stațiunea se află pe terasa stângă (înaltă) a Buzăului, pe locul numit "Lunca Topilei", situat în apropierea haltei CFR Șețu și în imediata vecinătate a podului care traversează râul și care, apoi, este urmat de drumul ce duce în satul Mlăjet. O localizare a punctului arheologic poate fi stabilită și prin raportare la șoseaua Buzău - Brașov, stațiunea aflându-se pe partea dreaptă a căii rutiere, în dreptul Km. 91.900.

Potrivit unor observații, în acest sector, podul terasei, înalt de 5 - 9 m, pare să li fost în vechime mai întins și mai înalt. Micșorarea suprafeței sale și denivelările existente, pe alocuri accentuate, s-au datorat - ulterior, de-a lungul veacurilor - expansiunii albiei Buzăului, desprinderilor și surpărilor din peretele de stâncă ce mărginește terasa spre est-nord-est, deplasărilor versantului, dar și unor amenajări moderne: podul peste râu și drumul care, pe malul stâng al apei, duce în satul Mlăjet.

Săpăturile efectuate în anii 1986 și 1987 au afectat din întinderea terasei o suprafață de aproximativ 1000 m².

Stratigrafia observată a fost următoarea:

Sub solul vegetal, cu grosime între 0,15 - 0,50 m, se află o depunere de pământ castaniu, a cărei grosime variază, de asemenea, între 0,20 - 0,30 m; succede un strat castaniu - cenușiu, gros între 0,20 - 0,60 m, continuând, mai ales către baza sa, rare resturi ceramice din prima epocă a fierului; pe o întindere de circa 250 m² din aria investigată a fost identificată, în zona mediană a acestui strat, o mare platformă de pietre, pe a cărei suprafață au putut fi surprinse fragmente de vase de la începutul celei de a doua epoci a fierului; de la limita inferioară a

stratului castaniu - cenușiu se adânceau gropile de bordei și menajere, cu resturi de locuire proprii Hallstatt-ului târziu; dedesubt s-a constatat un strat nisipos-argilos, iar sub acesta, o depunere de pietriș zăcând pe stânca-suport a terasei (unele elemente de stratigrafie sunt indicate pe profilele reprezentate în Pl. I și II).

Deși bordetele și gropile menajere hallstattiene au avut toate aceeași limită de pornire în jos; baza stratului castaniu-cenușiu, materialele ceramice descoperite în umplutura lor s-au diferențiat tipologic și cronologic. Nediferențierea stratigrafică a complexelor de locuire, în pofida multelor și repetatelor observații, poate fi pusă în legătură, eventual, cu unele procese naturale proprii zonei, respectiv alunecări de teren și, mai ales, spălări ale unor straturi.

Complexele de locuire descoperite sunt două locuințe de tip bordei, o vatră deschisă și zece gropi menajere.

Bordeiul nr 1 (Pl. I). Groapa acestuia, orientată N- S, a avut conturul rectangular cu colțurile rotunjite. Lungimea și lățimea, măsurate la gură, au fost: 6 m și respectiv 5,40 m. Adâncimea, măsurată în zona centrală, a fost - 0,80 m. Pereții fuseseră orientați ușor oblic către fund, acesta fiind podit cu strat de lut bine bătătorit. Intrarea nu a fost amenajată prin afectarea conturului locuinței - accesul făcându-se, probabil, cu ajutorul unei scări, al unor butuci de lemn sau al unor pietre. Probabil că de la gură în sus groapa să fi fost continuată de pereți amenajați din schelet lemnos ușor acoperit cu lut amestecat cu păloase; o mărturie în acest sens ar putea-o constitui resturile, cu mărimi variabile, de chirpici purtând pe o față amprente de nulele (Pl. III, 5). Prezența în umplutura gropii a unei cantități relativ mari de cenușă și a unor pietre pare să indice că acoperișul va fi fost amenajat din stuf, păpuriș sau păloase, "fixate" prin greutate. În interior, pe podea, aproximativ în centru a fost constatată o vatră cvasicirculară, amenajată din pietre de râu și de râșniță, ultimele dispuse cu fața în jos. Pe vatră și în preajma sa au fost descoperite o protomă de berbec din ceramică (Pl. VI, 3), fragmente de vase ceramice și oase de animale, întregi și fragmentare, multe puternic arse. "Dispoziția intenționată a acestor piese în cadrul vetrei - a apreciat Alexandra Bolomey - este indiscutabilă și corespunde, foarte probabil, unui ritual efectuat înainte de părăsirea locuinței". La desvelire, în pământul de umplutură a gropii au fost constatate, împreună cu cele menționate: o râșniță de piatră, întreagă (Pl. III, 8), cinci fragmente de pietre mari de râu, cinci frecătoare din piatră, cinci fusaiole din lut ars (Pl. III, 1 - 3), un creuzet din piatră (Pl. III, 7), un fragment dintr-o lamă de

cuțit din fier (Pl. III, 6) o cute din piatră, șase bulgări de ocră galben și roșu (vezi Pl. III, 4), oase de animale, întregi și fragmentare, fragmente de vase ceramice.

Bordeiul nr. 2 (Pl. II). Groapa sa, orientată E - V, a avut contur oval - neregulat, cu diametre, măsurate la gură, de 4,20x 2,90 m. Adâncimea maximă, măsurată, de asemenea, în centru, a fost de 1,40 m. Pereții cădeau, și aici, ușor oblic, dinspre gură spre fund; acesta păstra o depunere foarte subțire de pământ lutos, nebătătorit, ci tasat prin călcări repetate, din vechime. În colțul nord - estic, intrarea a fost amenajată prin "gârlici" cu forma neregulată, cu două trepte săpate, placate cu pietre de râu. Nu s-au înregistrat indicii cu privire la modul de amenajare a acoperișului. În exterior, apropiată de latura nordică a locuinței se afla o vatră ridicată pe pat de pietre de râu, peste care s-a depus un strat de lut bătătorit, fățuit; slaba și inegala înroșire și consistență a acestuia sugerează că vatra abia dacă a fost folosită. În pământul de umplutură au fost constatate resturi osteologice animale, în procent simțitor redus comparativ cu frecvența acestora în B. 1, și fragmente ceramice.

Vatra. Portativă, rectangulară, cu gardină înaltă, a fost lucrată din lut amestecat cu păloase, foarte bine ars, și așezată pe un pat din pietre de râu, riguros ordonate. Lungimea: 1,04 m; lățimea: 0,72 m; înălțimea: 0,12 m.

Gropile. Toate fiind în forma fundului de sac, cu diametrele gurilor variind între 0,40 m și 0,68 m și adâncimile între 0,37 m și 0,62 m, au conținut resturi materiale puține (oase de animale și ceramică) numai în stare fragmentară și cu frecvență variabilă.

Oasele de animale probează - potrivit determinărilor făcute de Alexandra Bolomey - creșterea și folosirea în așezare a următoarelor specii domestice: bovine (37,5% din întregul eșantion studiat), rumegătoare mici (11,5%), porc (7,4%), cal (6,4%), și câine (4,3%). Ca specii vâdate au fost identificate: cerbul (14,9%), mistrețul (9,2%), bourul și zimbrul (1,8%), căpriorul (1,6%); de asemenea, prin câte un fragment, jderul și ursul. Aceeași cercetătoare a stabilit, pe ansamblul materialelor osteologice, procentul de 70% animale domestice și de 30% specii sălbatice⁽³⁾.

Ceramica. Se clasifică, după tehnica de lucru a recipientelor în două mari grupe: A, lucrată cu mâna și B, la roată; prima grupă este masiv precumpănitoare, a doua, foarte slab reprezentată.

Vasele realizate cu mâna se ordonează, în funcție de pasta din care au fost lucrate, în două categorii.

A1. Grupează exemplare poroase, din lut insuficient frământat și cu degresanți (pleavă, piatră mărunț sfărâmată, cioburi pisate) ce au fost neglijent triați și dozați. Arderea, nu de puține ori incompletă, a fost în genere oxidantă, exteriorul pereților prezentând culoare cărămizie sau roșcată, cu nuanțe variate, uneori virând către cenușiu.

Ca forme au putut fi parțial reconstituite: a) vase de tip sac, cu pereți groși, cu funduri întinse, drepte, neprofilate; b) vase cu corp arcuit, cu gât relativ înalt, aplecat spre interior; c) castroanele tronconice cu pereți de asemenea groși; d) vase cu pântece bombat; e) capace discoidale cu apucătoare.

Decorul acestor recipiente, sărac, avea rol funcțional: proeminente apucători (semiovale, rectangulare, simple sau cu alveolă) și brăuri alveolate (dispuse sub buză și pe umeri, rareori desfășurate pe corp prin ramificații desprinse din bandă orizontală continuă).

A2. Această categorie, lucrată de asemenea cu mâna, grupează recipiente din pastă de bună calitate, lutul fiind mai bine frământat, iar degresanții, mai fini, fiind dozați în proporții reduse. Adeseori exteriorul vaselor a fost acoperit cu slip fin, în repetate cazuri lustruit. Și arderea a fost mai bună - cel mai adesea oxidantă, nu de puține ori însă și în mediu cu oxigenul redus; suprafețele recipientelor apar astfel precumpănitor cărămizii, cu nuanțe diverse, dar și cenușii - castanii, iarăși mai închise ori mai deschise.

Formele principale - reconstituite și în acest caz pe baza unor profile fragmentare - sunt următoarele: a) vase mari, înalte, cu gură evazată, gât ușor strâns, cu pansă bombată, transpuse în mai multe variante, în funcție de gradul de evazare a gurii, de conformația buzei, de îngustimea gâtului sau de bombarea pansei (Pl. IV, 1, 3, 4, 8); b) vase mari și mijlocii cu corp arcuit convex, cu gura largă, având marginea scundă răsfrântă în exterior, cu proeminente - apucători pe partea superioară (Pl. IV, 2); c) vase mari și mijlocii cu corpul arcuit convex de la gură spre fund (Pl. IV, 5); d) vase, mijlocii sau mai mari, bitronconice (Pl. IV, 7) uneori cu marginea ușor profilată drept (Pl. IV, 12); e) vase de tip clopot (Pl. IV, 6); f) castroane tronconice (Pl. IV, 14) sau cu corpul arcuit convex (Pl. IV, 9) cu proeminente - apucători pe partea superioară a corpului, unele exemplare, prevăzute cu torți orizontale prinse sub buză, având fie marginea țesită orizontal și

profilată (Pl. IV, 10) fie marginea evazată (Pl. IV, 11); g) străchini tronconice cu margine verticală, dreaptă (Pl. V, 1 - 5) sau trasă spre interior, fie arcuit (Pl. V, 6, 8, 11) fie frântă oblic (Pl. V, 7) sau cu marginea înaltă, evazată (Pl. V, 12 - 15), fiecare tip având variante determinate de gradul de arcuire sau de evazare a marginii sau de conformația buzei; h) cești, unele, mari și mijlocii, fiind de tip căuș (Pl. VI, 5 - 6) cu toartă din bandă lată, trasă din buză, suprainălțată și uneori prevăzută cu buton, discoidal (Pl. VI, 1, 2, 4) sau zoomorf (Pl. VI, 3), alte exemplare, mici, mai rar mijlocii, de asemenea cu toartă, având corpul tronconic (Pl. VII, 1 - 2); câni (rare) cu toartă (torți), de dimensiuni, mijlocii și mai mari, cu corpul bombat sau arcuit bitronconic, un fragment atestând și exemplare cu gura înaltă și evazată (Pl. VIII, 6).

Pe recipientele lucrate cu mâna din pastă de buna calitate (categoria A2) decorul apare foarte rar. Alături de proeminențele - apucători al căror rol este și aici funcțional, pot fi menționate doar canelurile, rar întâlnite (Pl. VIII, 2- 4), tratarea în fațete (benzi fațetate) a exteriorului unei străchini (Pl. VIII, 1) și în fine, o aplicație plastică în formă de rython pe umărul unui vas de tip A2a (Pl. X,2).

Perforațiile circulare întâlnite izolat pe mai multe fragmente de recipiente (îndeosebi străchini) din categoria A2 (Pl. IX) nu pot fi considerate elemente decorative. Este adevărat că nici nu putem preciza rostul lor⁴. Analogii pentru acestea se întâlnesc pe ceramica hallstattiană târzie de la Bârsești - Vrancea, unde însă astfel de găuri circulare sunt dispuse în șir sub buza vasului. Într-o asemenea dispunere ele au, cum a remarcat Sebastian Morintz, similitudini pe ceramica găsită în mormintele scitice de pe Niprul mijlociu⁵

Ceramica lucrată la roată (grupa B), din pastă fină, foarte bine frământată, deosebit de compactă, conținând doze minime de degresanți fini și în toate cazurile, foarte bine arsă (cu suprafețele exterioare și interioare numai de culoare cenușie) a fost descoperită în stare extrem de fragmentată. Din această cauză posibilitățile de precizare a unor forme sunt cu deosebire reduse. Cu suficientă certitudine se poate menționa numai prezența unor străchini și a unor câni cu toartă. Câteva fragmente de vase mari (de funduri și pereți) ar putea eventual, proveni de la amfore (vezi Pl. IX).

Încadrarea cronologică și culturală a resturilor așezării de la Mlăjet - Buzău se poate obține pe baza analizei comparativ-tipologice a materialelor ceramice. În această privință a fost evident încă din faza cercetărilor în teren, încă din timpul dezvelirii și tratării complexelor de locuire, că descoperirile din punctul "Lunca Topilei" au cât se poate de bune analogii în ceramica faciesului cultural hallstattian târziu de tip Ferigile - Bârsești.

Astfel, vasele mari, înalte, cu gura evazată, gât ușor strâns și pansa bombată (tipul A2a, Pl. III. 1, 3, 4, 8) pot fi apreciate drept corespondent deplin al "vaselor mari pântecoase" (tipul V în clasificarea lui Alexandru Vulpe) din necropola de la Ferigile⁶. Vasele mari și mijlocii, cu corp arcuit convex, cu gura largă având marginea scundă răsfrântă în exterior și cu gât scurt și larg, cu proeminente - apucători pe partea superioară a corpului (tipul A 2 b, Pl. III 2) de la Mlăjet - Lunca Topilei își au analogia în ceea ce tot Alexandru Vulpe a numit "vasele pântecoase de tip Tigveni"⁷. De asemenea, diverse tipuri de vase - borcan, cu deosebire tipurile VI A1, VI A2 și VI D, din clasificarea lui Vulpe⁸, caracteristice pentru ceramica grupului Ferigile - Bârsești, au fost și ele descoperite în așezarea pe care o prezentăm (vezi Pl. III. 6, 9, 13). Ceașca tronconică cu toarta supraînălțată prevăzută cu buton discoidal (tipul II A de la Ferigile) întâlnită în necropola eponimă, dar și la Ceparî sau Tigveni - Babe⁹, a apărut și la Mlăjet - Lunca Topilei, în B1 și în stratul de cultură. La fel, au fost constatate aici și ceștile ("ceșcuțele") tronconice cu toartă supraînălțată (Pl. VII, 1 -2) inseriate, la Ferigile, în tipul II B¹⁰. În fine, mai menționăm că tipurile de străchini descoperite de noi, publicate acum (Pl. V) se atașează, aproape toate, unor tipuri determinate la Ferigile - dar prezente și în alte necropole proprii aspectului cultural în discuție -respectiv tipurilor I A cu variantele A2, 3 și 4, I B3 și Da1 și Db¹¹.

Unele dintre materialele ceramice de la Mlăjet - Buzău își află similitudinile și în descoperirile de la Bârsești - Vrancea. Semnalăm ca atare, alături cu deja menționatele găuri circulare de pe vase, îndeosebi foarte bunele analogii dintre tipurile de vase - borcan, dintre care unele străchini evazate, dar, mai ales, dintre ceștile tronconice cu toartă supraînălțată ¹².

Puținele elemente de decor constatate pe ceramica de la Mlăjet își găsesc, și ele, analogiile tot în mediul cultural Ferigile - Bârsești, unde sunt bine reprezentate brăurile alveolate, canelurile, fațetarea, elemente în relief aplicate pe exteriorul unor recipiente sau butonii zoomorfi de pe tortile unor cești¹³.

Raportarea și atașarea ceramicii din așezarea hallstattiană târzie de la Mlăjet, la aspectul (grupul) cultural Ferigile - Bârsești, trebuie însă să țină seama și de ce se dovedește a fi de natură să particularizeze descoperirea prezentată de noi, în cadrul faciesului menționat. Semnalăm, de aceea, că două forme atât de bine reprezentate în ansamblul descoperirilor de tip Ferigile - "strachina - căzănel" și "ceașca pântecoasă" (tipurile I C și III în clasificarea lui Alexandru Vulpe¹⁴) lipsesc la Mlăjet (fragmente de castroane cu torți orizontale prinse sub buză - vezi Pl. IV, 10, 11) neputând fi confundate cu vasele de tip lekane de la Ferigile sau Tigveni. Trebuie de asemenea reliefată prezența la Mlăjet a fragmentelor de vase lucrate la roata olarului (Pl. XI), câtă vreme o atare categorie ceramică abia dacă este înregistrată în necropole de tip Ferigile cercetate până în prezent (la Bârsești, categoria în discuție este menționată¹⁵).

Este foarte probabil că asemenea deosebiri au o motivație mai complexă. Nu trebuie astfel uitat nici un moment, că în încercarea de a omologa cultural și cronologic descoperirea de la Mlăjet - Lunca Topilei - întemeindu-ne pe ceea ce a apărut drept caracteristic în ceramică - am fost în situația de a compara mereu materiale aflate într-o așezare, cu altele, extrase din necropole, selectate pentru a fi depuse acolo ca inventar funerar¹⁶. Se cere de asemenea reținută împrejurarea că materialele supuse comparării sunt, în bună măsură, distanțate teritorial. Grupul necropolelor de tip Ferigile, surprins până acum în arile județelor Vilcea și Argeș se situează astfel depărtat cu aproximativ 150 km (în linie dreaptă) de așezarea de la Mlăjet, care, în felul acesta, pare a se atașa geografic și cultural, mai degrabă sectorului Bârsești. Asemenea situații au influențat într-adevăr și până la ce limite - fizionomia diferitelor manifestări de cultură materială și spirituală străvechi? Răspunsul este cu atât mai dificil de obținut în cazul analizat, cu cât, se știe, descoperirile de tip Bârsești sunt încă puține, oarecum izolate și oricum, departe de a fi suficiente unor examinări multiple, complexe și concludente. În fine, este firesc să admitem că anume deosebiri între materialele descoperite la Mlăjet și ceramica din necropolele de tip Ferigile - Bârsești cunoscută până acum se datoresc și unor diferențe de ordin cronologic.

Neîndoielnic, absența aproape totală la Mlăjet, a decorului canelat sau în relief, întâlnit la Ferigile - cu înfățișări atât de caracteristice - pe străchinile evazate, pe ceștile de tip IIA sau pe cămile tip IV; ori dimpotrivă, prezența în așezarea de la Lunca Topilei a vaselor pântecoase de tip Tigveni - asemenea elemente sugerează că

descoperirea de pe malul Buzăului atestă un facies mai târziu din evoluția grupului Ferigile - Bârsești.

Pentru a preciza, pe cât este cu putință, poziția cronologică a acestei locuiri hallstättiene, apare însă necesară, mai întâi, detalierea unui fapt deja menționat: prin câteva particularități de amenajare a adăposturilor, dar, mai ales, prin ceramică, cele două complexe de locuire¹⁷ de la Mlăjet - Lunca Topilei și - au arătat, unul față de celălalt, nu numai trăsăturile de unitate, dar și unele deosebiri.

Astfel, în privința tipului de locuință se cere remarcat că B1, cu suprafața locuibilă mai mare, cu forma sa (rectangulară având colțurile rotunjite), cu vatra din interior, podit fiind cu strat de lutulală, așternut și bătătorit, și fără a avea intrarea amenajată prin afectarea conturului locuinței, s-a diferențiat de B2, cu suprafața locuibilă mai redusă, cu forma sa oval - neregulată, fără podea de lut bătătorit, cu vatră în exterior, dar cu intrare de tip gârlici cu trepte pietruite.

În privința inventarului ceramic trebuie notate următoarele: în B1 se regăsesc cele mai multe dintre tipurile de străchini întâlnite în necropolele de tip Ferigile, iar alături de acestea, ceștile cu toarta supraînălțată prevăzută cu buton discoidal, ceșcuțele tronconice cu toartă, vasele pântecoase, cu excepția însă a acelor de tip Tigveni. De asemenea în B1 (și numai aici!) au fost constatate fragmentele ceramice cu decor canelat descoperite în așezare. În schimb, în B2 lipsesc ceștile căuș cu buton discoidal pe toartă, străchinile evazate, ceștile tronconice, decorul cu caneluri. Vasele pântecoase de tipul V - Ferigile au acum o alură mai greoale, fiind mai scunde dar mai extinse în diametru (atât la gură cât și la pansă). Neexistente în B1, apar în B2: vase pântecoase (fragmente) de tip Tigveni (Pl. IV, 2), profile de străchini neîntâlnite deocamdată în necropolele grupului Ferigile - Bârsești (Pl. V, 4, 9), torți de câni având pe spinare puternic reliefate nervuri longitudinale, paralele (Pl. X, 1, 4), vase clopot cu brăuri alveolate ramificate pe corp (desprinse din proeminente - apucători, Pl. X, 5).

Datele consemnate duc la concluzia că cele două locuințe târzii hallstättiene de la Mlăjet - Lunca Topilei nu sunt contemporane; bordeiul nr. 2 este mai târziu decât primul, în ceramica sa regăsindu-se și elemente ce uneori par chiar a fi depășit evoluția grupului cultural Ferigile - Bârsești (așa cum este acesta definit până în prezent).

Cum ar putea fi încadrate cronologic, mai strâns, aceste două locuințe ?

Pentru ceramica descoperită în bordeiul nr. 1, cele mai multe și mai bune analogii pot fi regăsite printre materialele proprii fazei numite Ferigile III. Într-adevăr, formele recipientelor din această locuință, reconstituite, își află, fiecare, corespondent îndeosebi în vasele - borcan, castroanele, străchinile, vasele pântecoase, ceștile - căuș sau ceșcuțele tronconice descoperite în necropola eponimă, în tumulii 9, 40, 42, 77, etc.¹⁸, și mai mult, mai apropiat încă în ceramica tumulilor 2, 5, 9, 11, 13 și 14 de la Țigveni-Babe¹⁹ sau în inventarul primului tumul de la Țițești - Argeș²⁰. Totodată, avem în vedere prezența printre resturile ceramice din B1 a unui fragment din partea superioară a unei căni (porțiunea de gură cu segment de toartă prinsă pe buză) lucrată la roată (Pl. XI, 3), tip de recipient ce își găsește deplina analogie în necropola de la Slobozia²¹, datată în intervalul de timp 450-350 î. Chr. Pe baza unor asemenea asocieri comparativ - tipologice, credem că bordeiul nr. 1 de la Mlăjet - Lunca Topilei poate fi datat în a doua jumătate a secolului V - începutul secolului IV î. Chr.

În cel de al doilea bordei, însă unele materiale își află analogii în descoperiri mai târzii. Pentru exemplificare, menționăm, întâi, fragmentele de vase - "clopot" cu decor de brăuri alveolate ramificate pe corp, desprinse dintr-un brău orizontal întrerupt de proeminentele - apucători. Se știe că - necunoscut până acum în inventarul ceramic propriu grupului cultural Ferigile - Bârsești - acest tip de vas, chiar dacă apare în secolul V î. Chr.²², este cu deosebire specific culturii getice din secolele IV și III î. Chr.²³. La fel, străchinile tronconice - cu marginea dreaptă sau puțin trasă spre interior, cu buza profilată în exterior sau nu, dar întotdeauna teșită oblic - și ele își au corespondent în exemplare descoperite în necropola getică de la Zimnicea și dateate acolo în secolele IV - III î. Chr.²⁴. În fine, un fragment din partea superioară a unei căni (Pl. VIII, 6) arată că aparține unui tip ce se întâlnește deasemenea în secolele IV și III î. Chr.²⁵. Pe astfel de date sprijinindu-ne, opinăm că bordeiul nr. 2 poate fi datat în cursul celei de a doua jumătăți a secolului IV î. Chr., înclinând, mai curând, către finele acestui veac.

O asemenea încadrare cronologică pune însă problema următoare:

Ținând seama de data (secolul V, poate și începutul secolului IV î. Chr.) stabilită de Alexandru Vulpe pentru cele mai târzii manifestări de tip Ferigile - Bârsești, identificate până acum²⁶; dar luând în considerare și opiniile lui Emil Moscalu, după care o serie de descoperiri arheologice probează, "începutul aspectului Canlia în Muntenia, în a doua jumătate a secolului VI și prima jumătate

a secolului V î. e. n.”²⁷, astfel încât ”între 450 - 400 aspectul Canlia era pe deplin format”²⁸, într-o atare situație ce ar putea să marcheze sub raport cultural - arheologic cea de a doua locuință hallstattiană târzie de la Mlăjet - Buzău ? Constituite ea ipostaza unui nou orizont târziu propriu grupului cultural Ferigile - Bârsești, ce succede celui atestat prin descoperirile de la Cepari - Biserică și Tigveni - Babe (tumuli 2, 5, 9 - parțial, 11, 13, și 14) ? Sau, dimpotrivă, bordeiul nr. 2 din Lunca Topilei atestă un alt aspect cultural ? - fiind posibil ca acesta să fie aspectul Canlia, într-o înfățișare timpurie a sa. Problema formulată este interesantă, incitantă chiar, știut fiind că până în prezent nu este deloc clar ce anume urmează - ca populație și civilizație autohtonă - în aria grupului cultural Ferigile - Bârsești după încheierea evoluției sale. Emil Moscalu a opinat că ”continuitatea aspectului Ferigile în aria sa, în sec. IV - III î. e. n. este aproape sigură”²⁹, nefiind astfel exclus ca el ”să dăinuie până la formarea culturii Sarmizegetusa”³⁰. Dar același cercetător a demonstrat că între aspectele Ferigile - Bârsești și Canlia au existat o serie de elemente (tipuri ceramice, cu variante) comune³¹. El a remarcat de asemenea că ”între Ferigile III, de la Tigveni există mult mai multe elemente comune cu Canlia decât cu Ferigile I și II”³². Este pe deplin firesc ca asemenea afinități să fie expresia apartenenței ambelor aspecte culturale la etnosul geto-dac și la civilizația creată de acesta. Dar este la fel de posibil ca realitățile cultural - arheologice aduse în discuție să reflecte și participarea grupului Ferigile - Bârsești, în aria sa de diviziune, la constituirea aspectului Canlia, care se știe - la vremea sa și pe măsura formării și afirmării civilizației geto - dace din a doua epocă a fierului - a evoluat pe o arie mult extinsă, corespunzând aproape întregului spațiu carpato-dunărean - nord balcanic³³.

Trebuie să admitem că rezolvarea unei probleme ca cea formulată mai sus pretinde un suport documentar consistent, încărcat de argumente numeroase și cât mai sigure - pentru care descoperirea prezentată de noi nu constituie decât unul dintre elementele de susținere. Apare astfel evidentă necesitatea unor noi descoperiri viitoare sau publicarea tuturor acelora deja efectuate.

*

*

Așezări atribuite grupului cultural Ferigile-Bârsești au început a fi semnalate în literatura de specialitate, în urmă cu mai bine de două decenii. În 1970, Alexandru Vulpe menționa astfel așezările de la Budești, Bârsești-Vâlcea și

Orlești, în preajma Drăgășanilor³⁴. Tot atunci, Gheorghe I. Petre comunica existența unei așezări Ferigile la Govora-sat, comuna Mihăești, jud.Vâlcea³⁵. Un an mai târziu apăreau rezultatele - e adevărat, cu totul modeste- prilejuite de urmărirea în teren a descoperirii fortuite a resturilor de așezare de la Gătejești³⁶, iar în 1973 se afirma că "au fost surprinse urme de viață din prima epocă a fierului . de tip Bârsești- Ferigile " la Gherăseni -Buzău³⁷. În sfârșit, în 1986 erau identificate și cercetate -concomitent - resturile de așezări Ferigile de la Sibiciu de Sus, jud. Buzău³⁸ - o locuință de tip bordei cu contur dreptunghiular , adâncă de 1.40 m față de nivelul antic de călcare, datată grosso-modo, pe baza materialelor ceramice, în secolul VI-IV î. Chr. - și locuirea de la Mlăjet - Buzău, prezentată în paginile de față.

Departate de a constitui o documentare satisfăcătoare, deplin concludentă, datele deținute până în prezent cu referire la așezările grupului cultural Ferigile-Bârsești sunt suficiente totuși pentru a atesta caracterul agrar al economiei practicate, modul sedentar de existență și tipul rustic al habitatului³⁹, constatate la geții situați în zonele dealurilor și depresiunilor subcarpatice meridionale, între secolele VII- IV î.Chr.

Adăugând acestea patrimoniului de date și observații rezultate din cercetarea necropolelor, credem că în viitor se poate adopta, cu îndreptățire, conceptul cultura Ferigile-Bârsești.

3

1. Cercetările de la Mlăjet - Lunca Topilei au fost efectuate pe baza contractelor nr. 1892/1986 și nr. 1994 (2958)/1987 încheiate de M. N. I. R. cu I. S. P. H. - București și au avut ca temă salvarea arheologică a mărturiilor de cultură materială afectate de amenajările hidrotehnice de pe valea râului Buzău, în sectoarele Nehoiașu - Pătârlagele și Chirlești - Bâsca Chiojdului. În campania din 1986, elaborarea planului de săpătură, observațiile stratigrafice, tratarea complexelor de locuire și întocmirea documentației grafice și foto au fost efectuate în teren de Adrian Bătrâna și Lia Bătrâna, ajutați temporar de Alexandra Bolomey și Valeriu Leahu. Prelucrarea ceramicii, uneltelor, altor obiecte și redactarea textului la tema de contract au fost făcute atunci de Lia Bătrâna și Valeriu Leahu. În 1987, colegii Lia și Adrian Bătrâna aflându-se pe șantierul Hârșova, toate operațiunile din teren și de laborator, precum și elaborarea textului la studiul de contract au revenit lui Valeriu Leahu, care, ulterior, a redactat și acest text.

2. Alexandra Bolomey, Resturile de animale de la Mlăjet - Lunca Topilei: caracteristici și semnificații, în C. C. E. S. - M. I. R. S. R., Mărturii de cultură materială pe valea râului Buzău în zona amenajărilor hidrotehnice - sectorul Chirlești - Bâsca Chiojdului. Contract nr. 1994 (2958)/1987, p. 46.

3. Ibidem, p. 44 - 54.

4. În cazurile unor recipiente mari, de provizii, începând cu cele din neolitic este neîndoielnic că asemenea orificii aveau rol funcțional, fiind destinate aerisirii grânelor depozitate.

5. Sebastian Morintz, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, V, 1958, p. 255 și urm.; VI, 1959, p. 232 și urm.

6. Alexandru Vulpe, *Necropola hallstattiană de la Ferigile. Monografie arheologică* (mai departe în text: Ferigile.....), 1967, p. 51 - 52, Pl. XI.

7. Idem, în *Dacia*, N. S., XVI, 1972, p. 84, fig 5/8, 6/5 și îndeosebi 8/2.

8. Idem, *op. cit* (nota 6), p. 52 - 54, fig 16 și Pl. XII.

9. Idem, Ibidem, p. 44, Pl. IV - V; *Dacia*, N. S. XXI, 1977, p. 81 - 111, cu il.; XXVI, 1982, p. 77 și urm., cu fig. 7, 15, 17.

10. Idem, *op. cit* (nota 6), p. 46, Pl. VI.

11 Ibidem, p. 38 - 40, fig. 13, Pl. I, II.

12. cf. nota 5.

13. Alexandru Vulpe, *op. cit.* (nota 6), p. 54 și urm, Pl. I/6, 13, V/30, XII; pentru aplicațiunea plastică în formă de rhython, analogii la Butuceni și Brăilița (sec. IV - III î. e. n.), cf. Emil Moscalu, *Ceramica traco - getică*, 1983, Pl. X - XI.

14. Alexandru Vulpe, *op. cit.* (nota 6), p. 40 - 41, 47 - 49, Pl. II, VII.

15. Până în prezent este menționată doar cana cu toartă, lucrată la roată, descoperită într-o necropolă din faza Ferigile III, cercetată la Gătejești, jud. Vâlcea; cf. Alexandru Vulpe, *Memoria Antiquitatis*, II, 1970, p. 132, 190; Gheorghe I. Petre, *SCIV*, 22, 4, 1971, p. 559, fig. 1/1. Pentru ceramica lucrată la roată descoperită la Bârsești, cf. Emil Moscalu, *op. cit.* p. 183, 209.

16. În 1969 au fost descoperite la Gătejești - Vâlcea, în apropierea necropolei și resturi - probabil dintr-o zonă periferică - ale unei așezări Ferigile. Condițiile din teren n-au îngăduit decât o cercetare parțială și superficială. Nu au fost identificate locuințe, fiind dezvelite și tratate doar trei gropi menajere. Puținele materiale ceramice - din care au fost reconstituite un tip aparte de cană pântecoasă, o strachină - căzanel și o strachină cu marginea răsfrântă în interior - aparținând fazei Ferigile III, nu sunt însă pe măsură a oferi criterii riguroase, multiple și sigure pentru a obține încadrarea culturală și cronologică a descoperirilor de la Mlăjet - Buzău. Cf. Gheorghe I. Petre, *op. cit.* (nota 15), p. 557 - 559, 561.

17. Gropile menajere de la Mlăjet - Lunca Topilei nu au oferit, nici una, materiale suficiente și caracteristice pentru a putea fi ordonate cronologic. Pe vatră însă au apărut fragmente ceramice indicând sigur contemporaneitatea cu bordeiul nr. 2.

18. Alexandru Vulpe, *op. cit.* (nota 6), p. 116, 130 - 131, 132, 152 și *passim*.

19. Alexandru Vulpe, Eugenia Popescu, *Dacia*, N. S., XVI, 1972, p. 75 - 111; XXVI, 1 - 2, 1982, p. 91- 99 cu il., 111 - 112.

20. *Op. cit.* p. 102, fig. 24 de pe p. 105.

21. C. Buzdugan, *Carpica*, I, 1968, p. 83, 92, fig. 5/1 de la p. 85.

22. Emil Moscalu, *op. cit.* (nota 13), p. 47.

23. Loc. cit și Pl. XVIII, XIX/3,4; A. D. Alexandrescu, *Dacia* A. S. XXIV, 1980, p. 44 - 45, fig. 15.

24. *Ibidem*, p. 46, fig. 23/15 - 21.

25. Emil Moscalu, *op. cit.* (nota 13), p. 387, Pl. LXII/10,13.

26. Alexandru Vulpe, Eugenia Popescu, *Dacia*, XXVI, p. 112.

27. Emil Moscalu, *op. cit.* (nota 13), p. 184.

28. *Loc. cit.*

29. *Op. cit.*, p. 186.

30. *Op. cit.*, p. 185.

31. *Op. cit.*, p. 186.

32. *Op. cit.*, p. 184.

33. *Op. cit.*, p. 189 - 190.

34. Alexandru Vulpe, *op. cit.* (nota 15), II, p. 132, 190. În același context este menționată, potrivit informației oferite de Victor Teodorescu, și o așezare de tip Ferigile la Budureasca, jud. prahova. Emil Moscalu contestă această încadrare atribuind descoperirea aspectului Canlia (*op. cit.* (nota 13), p. 186).

35. Cf. *Materiale...* XI, 1970, p. 466 și urm.

36. *Supra*, n. 15 și 16.

37. Gh Diaconu, *Studii și cercetări de istorie buzolană*, 1973, P. 7.

38. C. Buzdugan, G. Trohani, Muzeul Național de Istorie a României, *Cercetări arheologice*, XI, 1992, p. 40 - 41, Pl. 6, 7/1

39. Cu referire la tipul de habitat propriu purtătorilor culturii Ferigile - Bârsești, Alexandru Vulpe a opinat că "...locuirile erau de tip răsfrat, cu gospodării constituite pe familii mari, izolate unele de altele, poate pe distanțe de kilometri, pe culmile dealurilor ori în zone propice pentru fânețe și un minimum de agricultură. Cf. Academia de Științe Sociale și Politice a R. S. R., *Documente recent descoperite și informații arheologice*, București, 1985, p. 21 - 22.

Between 1986-1987 at Mlăjet, commune of Nehoiu, Buzău county, there have been made researches at the remains of a settlement belonging to the late period of the First Iron Age. There have been discovered two dwellings, an open air fire place and ten garbage pits. The dwellings were of earth hut type - the first having an inward fire place and the second one an outward fire place, placed very near (plates I,II).

The cultural and chronological dating of the settlement is proved by the ceramic material (plates IV, XI) that has various, and very good analogies with Ferigile - Bârsești culture. This culture is characteristic for the native people, the Getae and is spread on the hills and in the hollows of the southern sub - Carpathians. It lasts from the second half of the 7th century B.C. till the end of the 5th - the beginning of the 4th century B.C.

Taking into consideration the ceramics found there, there have been differentiated two levels within the late Hallstadian settlement: the first one is represented by the earth - hut no 1 that belongs to the Ferigile III phase and may be dated in the second half of the 5th century till the beginning of the 4th century. The second level, represented by the earth - hut no 2 and by the open air fire place may be dated in the second half of the 4th century B.C. more probably by the end of it. Dated in this way, it results that the level follows after the latest Ferigile type manifestation and belongs to the 5th century B.C. till the beginning of the 4th one.

It remains as a task for the future, that by adding new discoveries, to be established if the second level of Mlăjet belongs to Ferigile - Bârsești culture. This thing would come to confirm either the opinion that Ferigile - Bârsești type continues its existence on that area till this 4th - 3rd centuries B.C. or that this level shows the apparition of another autochthonous culture - the Canlija culture.

EXPLICAȚIA PALNȘELOR-

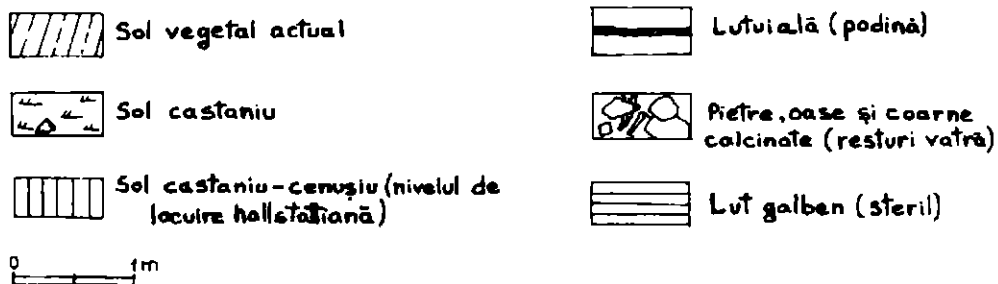
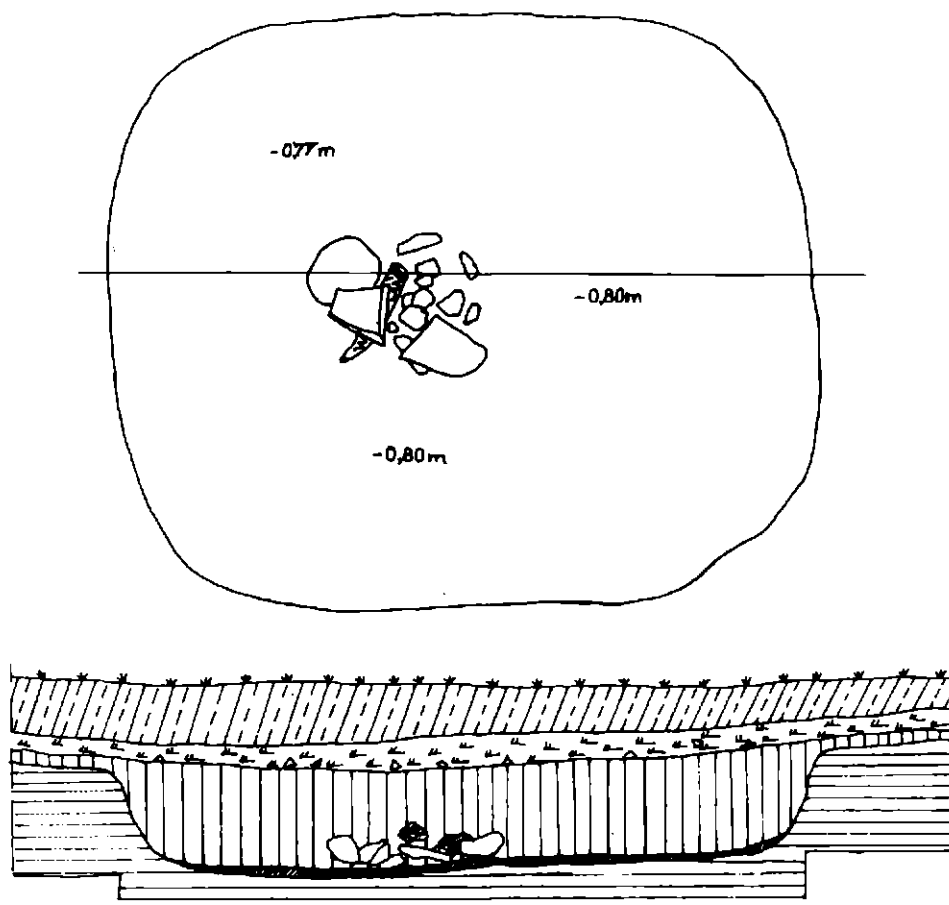
- Pl. I. Mlăjet - Lunca - Topilei. Planul și profilul bordeiului nr. 1
- Pl. II. Mlăjet - Lunca Topilei. Planul și profilul bordeiului nr. 2.
- Pl. III. Fusaiole de lut (1 - 3), ocră roșie (4), fragment de chirpici cu amprente de schelet lemnos (5), lama unui cuțit de fier (6), creuzet de piatră (7) și rășniță de piatră cu frecător (8) descoperite în bordeiul nr. 1.
- Pl. IV. Profile fragmentare de vase lucrate cu mâna descoperite în bordeie.
- Pl. V. Profile fragmentare de străchini. Mlăjet - Lunca Topilei.
- Pl. VI. Butoni discoidali (1 - 2,4) și zoomorfi (3) și vase fragmentare din bordeiul nr. 1.
- Pl. VII. Cești tronconice cu toartă.
- Pl. VIII. Fragmente ceramice descoperite la Mlăjet - Lunca Topilei, în bordeiele 1 și 2.
- Pl. IX. Fragmente de vase cu perforații circulare.
- Pl. X. Mlăjet - Lunca Topilei. Ceramică hallstattiană din bordeie.
- Pl. XI. Mlăjet - Lunca Topilei. Fragmente de vase lucrate la roată.

EXPLICATION OF PLATES

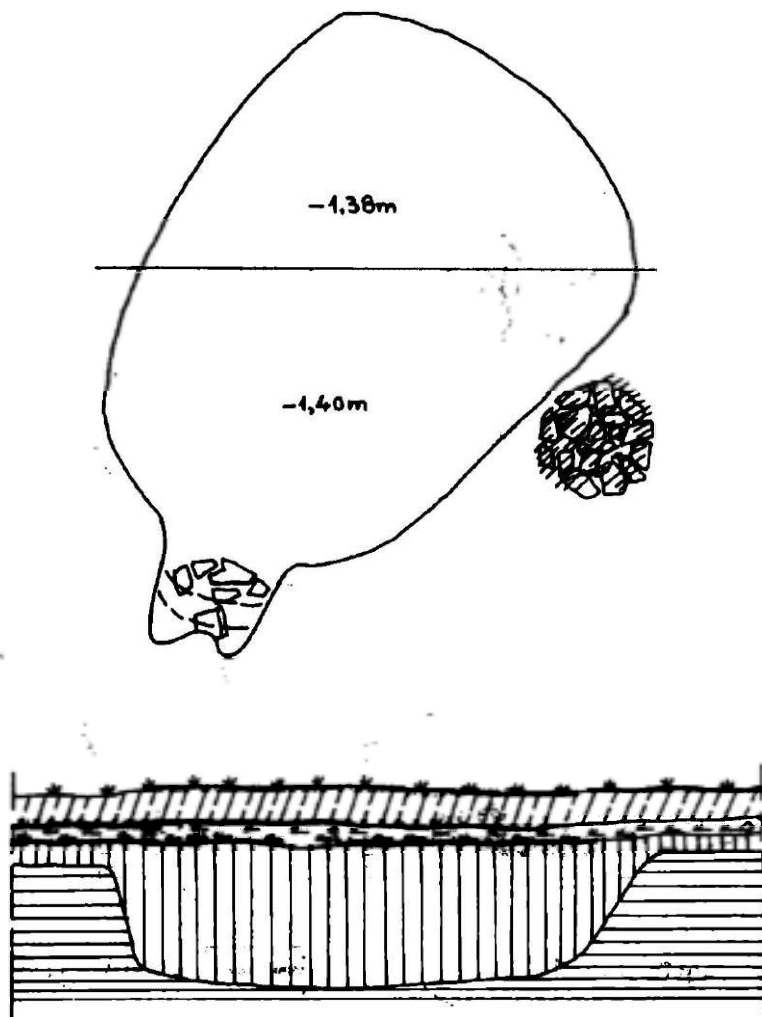
- 1st Plate - Mlăjet - Lunca Topilei. Plan and profile of hut no 1.
- 2nd Plate - Mlăjet - Lunca Topilei. Plan and profile of hut no 2.
- 3rd Plate - Clay spindle weight (1 -3), red ochre (4) fragment of an adobe with imprints of wooden skeleton (5), an iron knife blade (6), stone melting pot (7) and stone hand mill with rubber (8) - discovered in hut no. 1.
- 4th Plate - Fragmentary profiles of hand worked vessels discovered in earth huts
- 5th Plate - Fragmentary profiles of bowls. Mlăjet Lunca Topilei
- 6th Plate - Discoidal and zoomorphous buttons (1-2) and fragments of vessels found in hut no. 1
- 7th Plate - Troncone-shaped cups with handles.
- 8th Plate - Pottery fragments discovered at Mlăjet - Lunca Topilei in hut 1 and 2.
- 9th Plate - Fragments of vessels with circular perforations.

10th Plate - Mlăjeț - Lunca Topilei - Hallstattian pottery found in huts.

11th Plate - Mlăjeț - Lunca Topilei - Fragments of wheel-worked vessels.

Planșa I. Mlăjeț - Lunca Topilei. Planul și profilul bordetului nr. 1.

Sol vegetal actual

0 1m

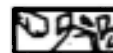
Sol castaniu

Sol castaniu-cenzușu (nivelul de locuire hallstattiană)

Lut galben (steril)

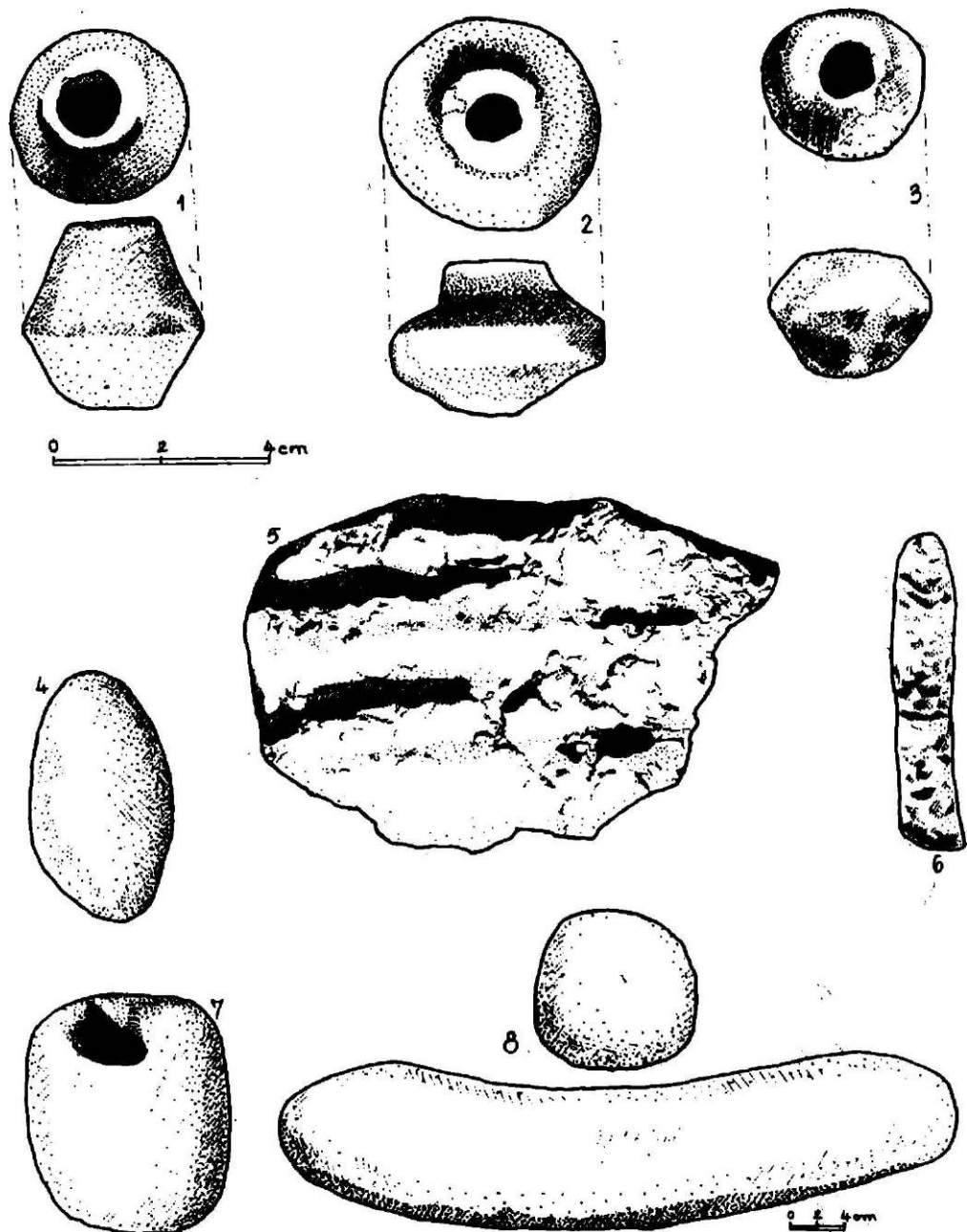

Pietre placind trepte

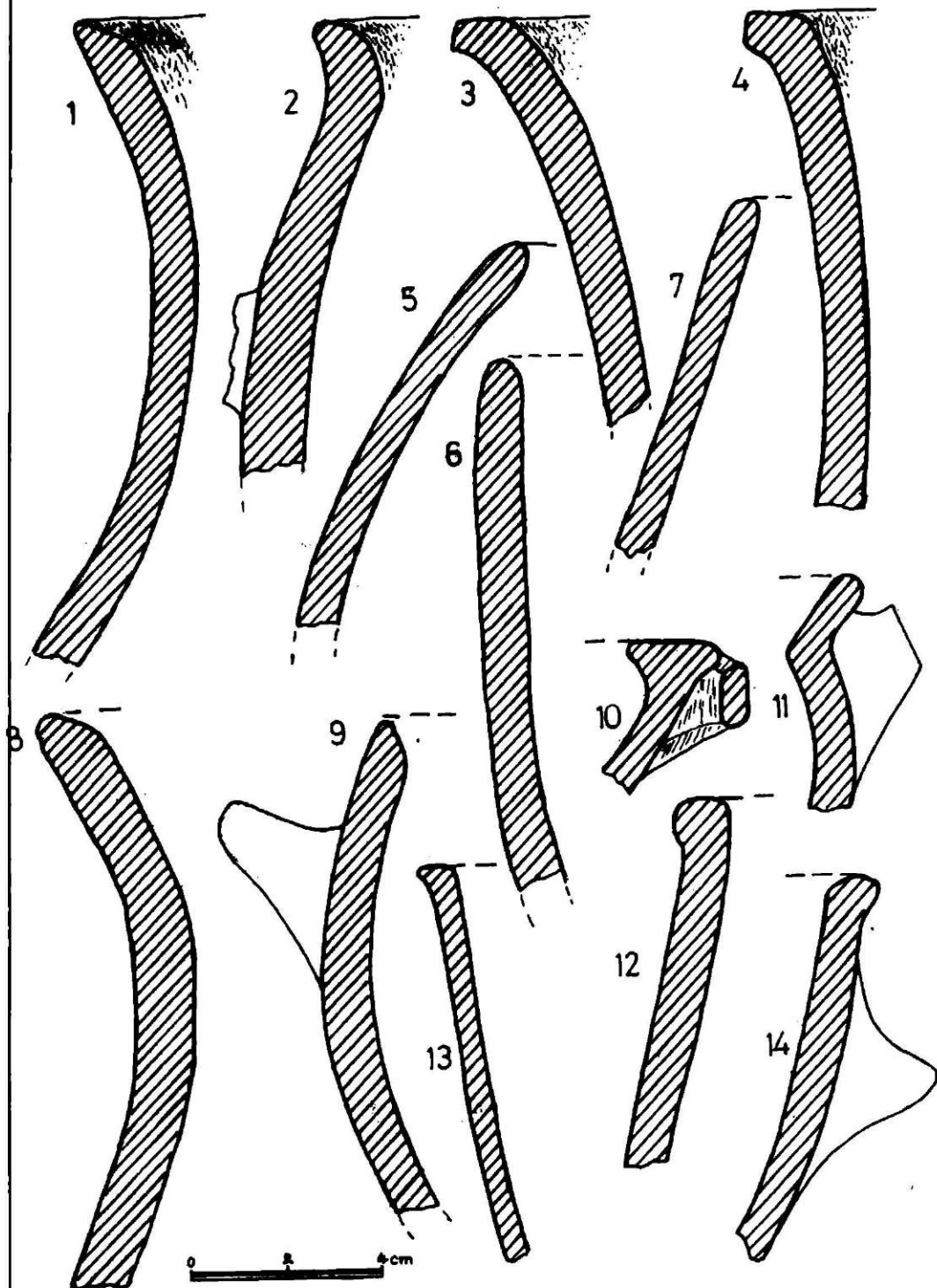

Pietre acoperite de lutuială (vatra)

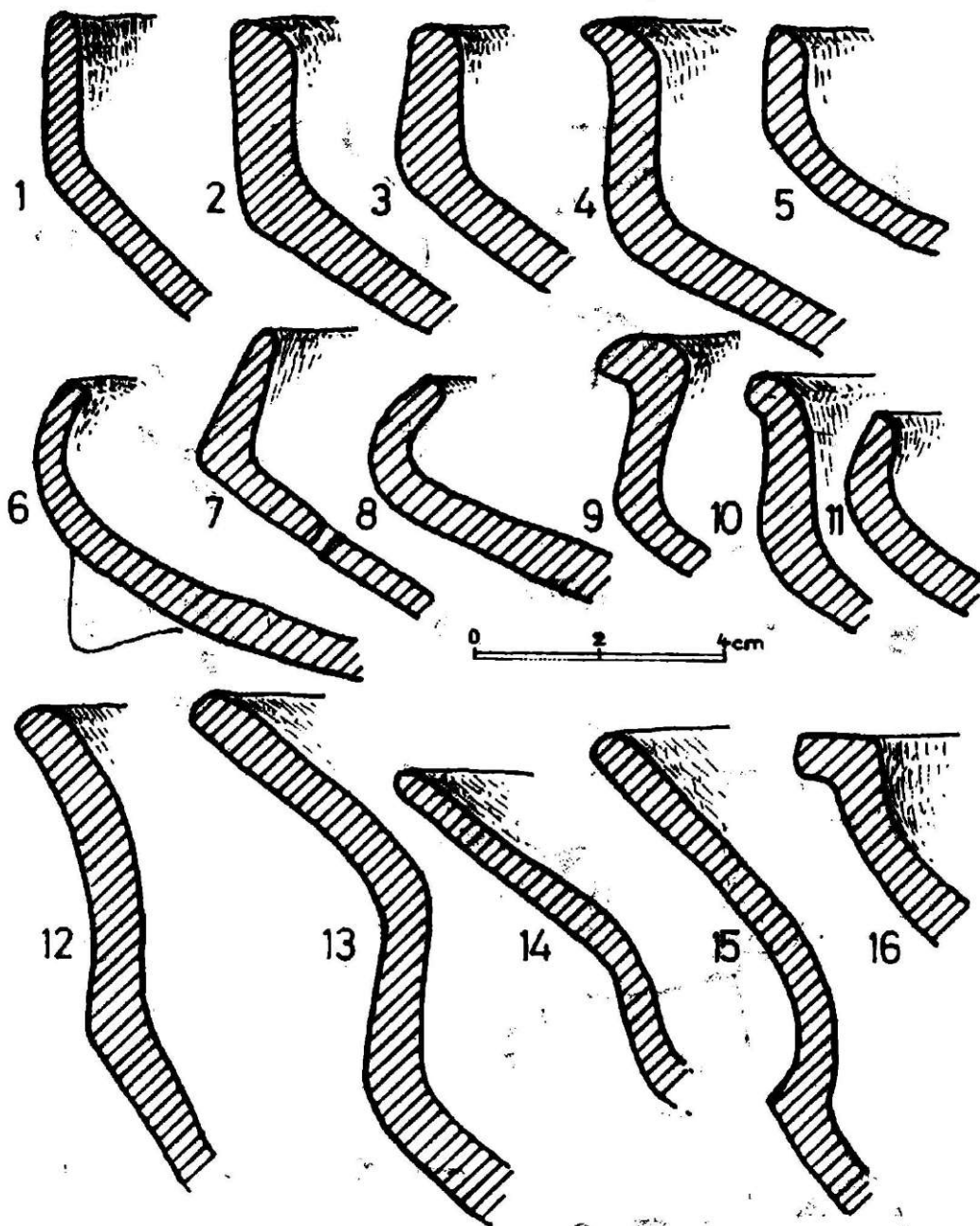
Planșa II. Măjeș - Lunca Topilei. Planul și profilul boriei nr. 2.

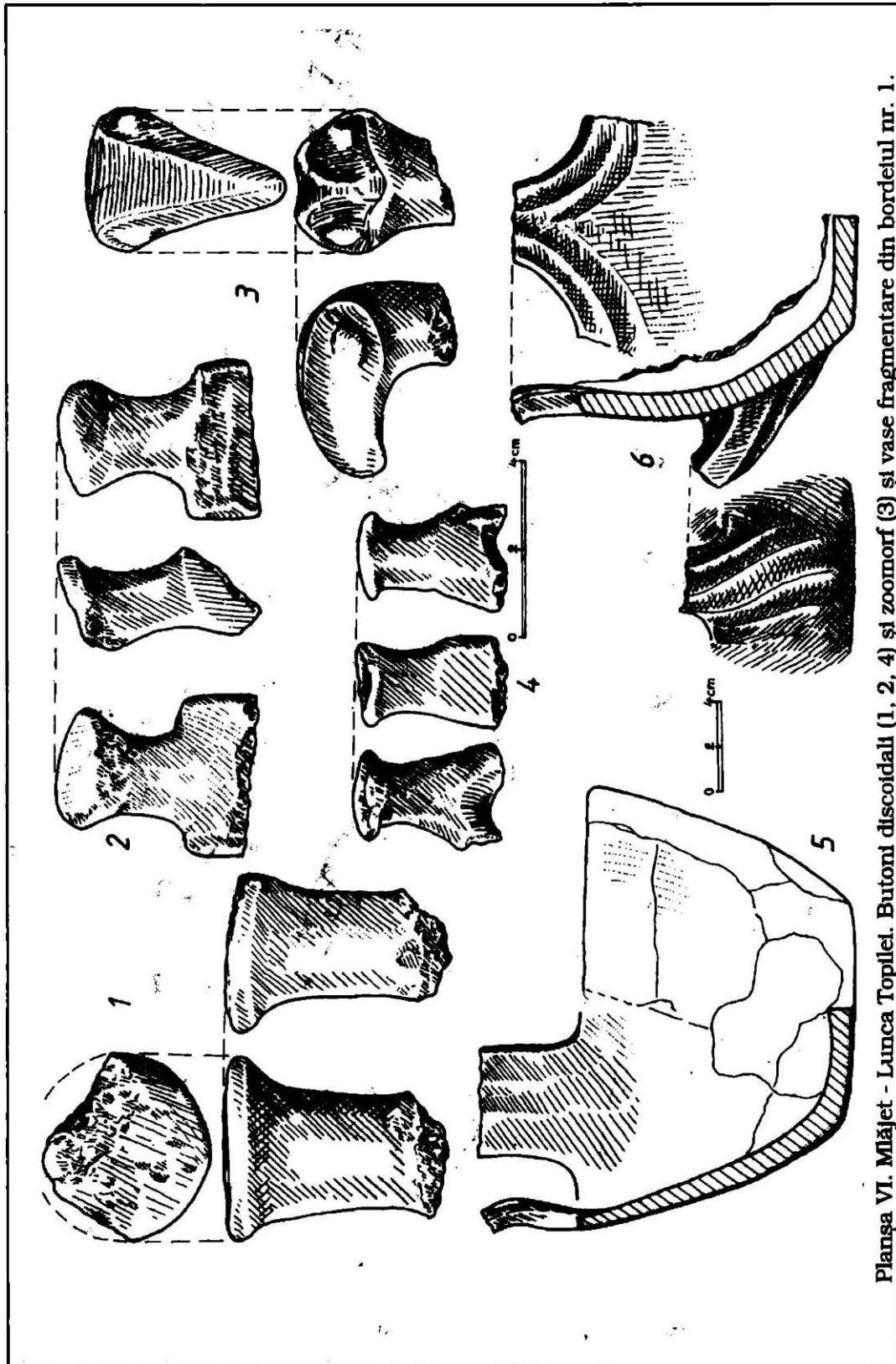
Planșa III. Mlăjet - Lunca Topilei. Fusairole de lut (1 - 3), ocru roșu (4), fragment de chirpici cu amprente de schelet lemnos (5), lama unui cuțit de fier (6), creuzet de piatră (7) și râșniță de piatră cu frecător (8) descoperit în bordelul 1.

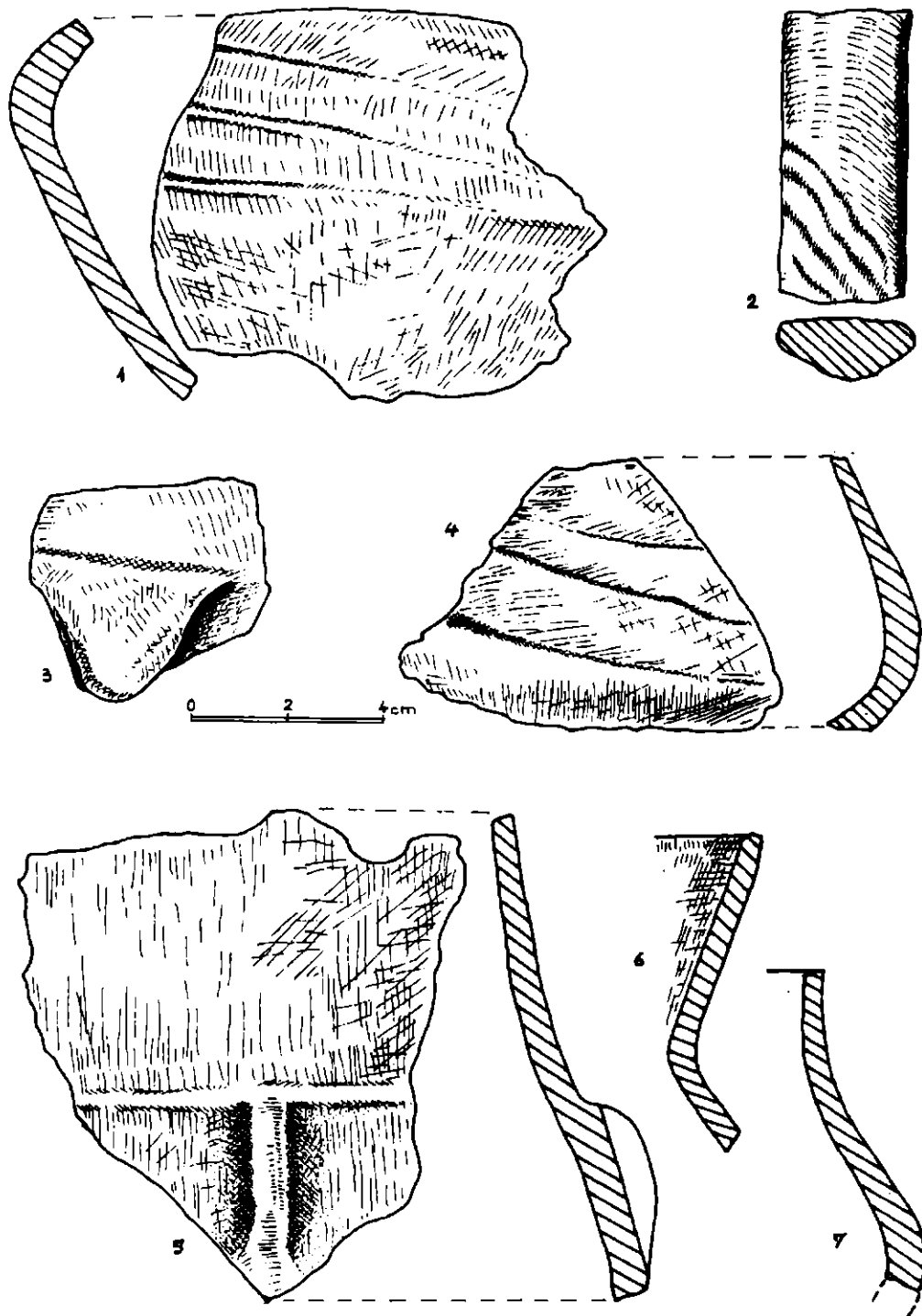
Planşa IV. Mlăjeţ - Lunca Topilei Profile fragmentare de vase lucrate cu mâna, descoperite în bordele.

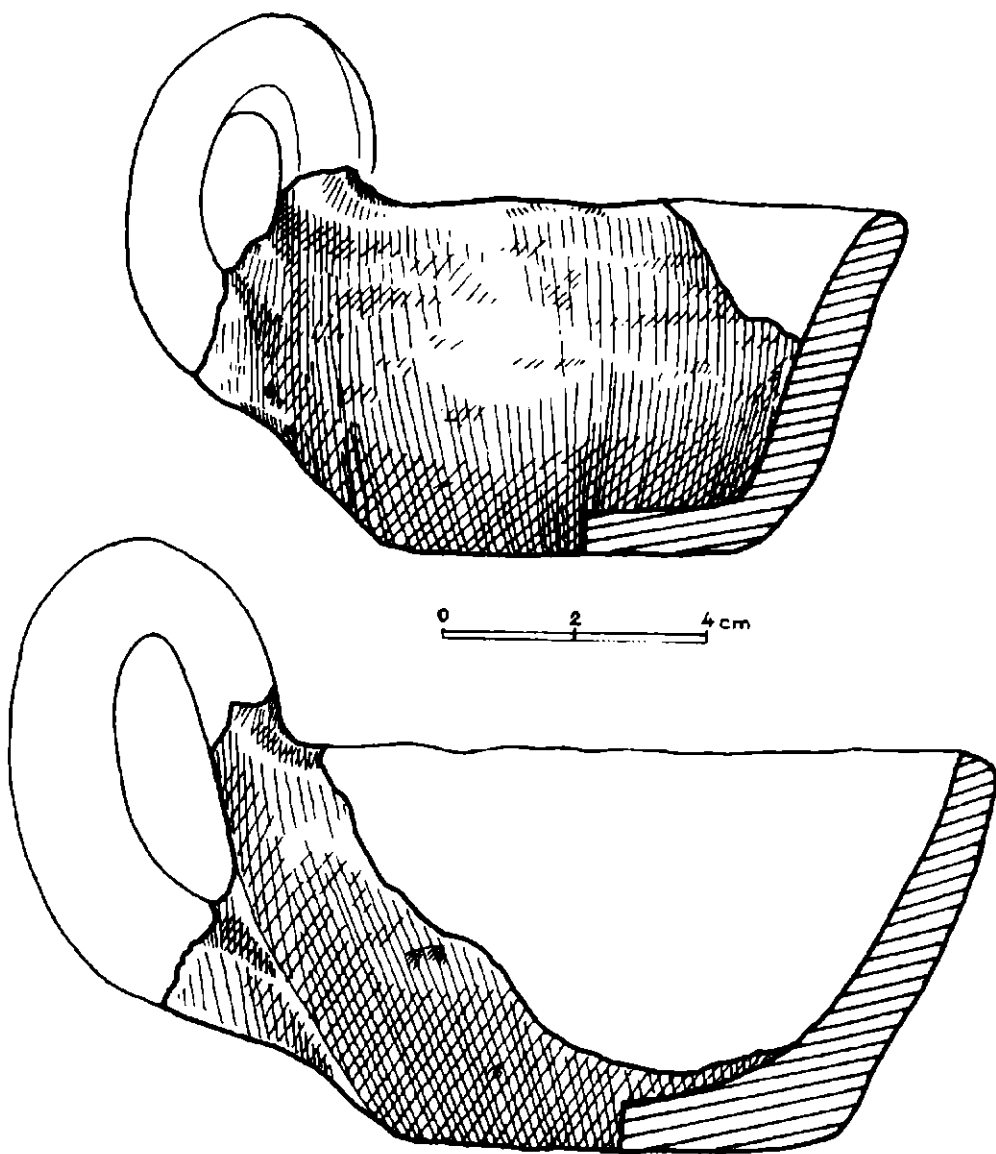
Planșa V. Mlăjeț - Lunca Topilei. Profile fragmentare de străchini.

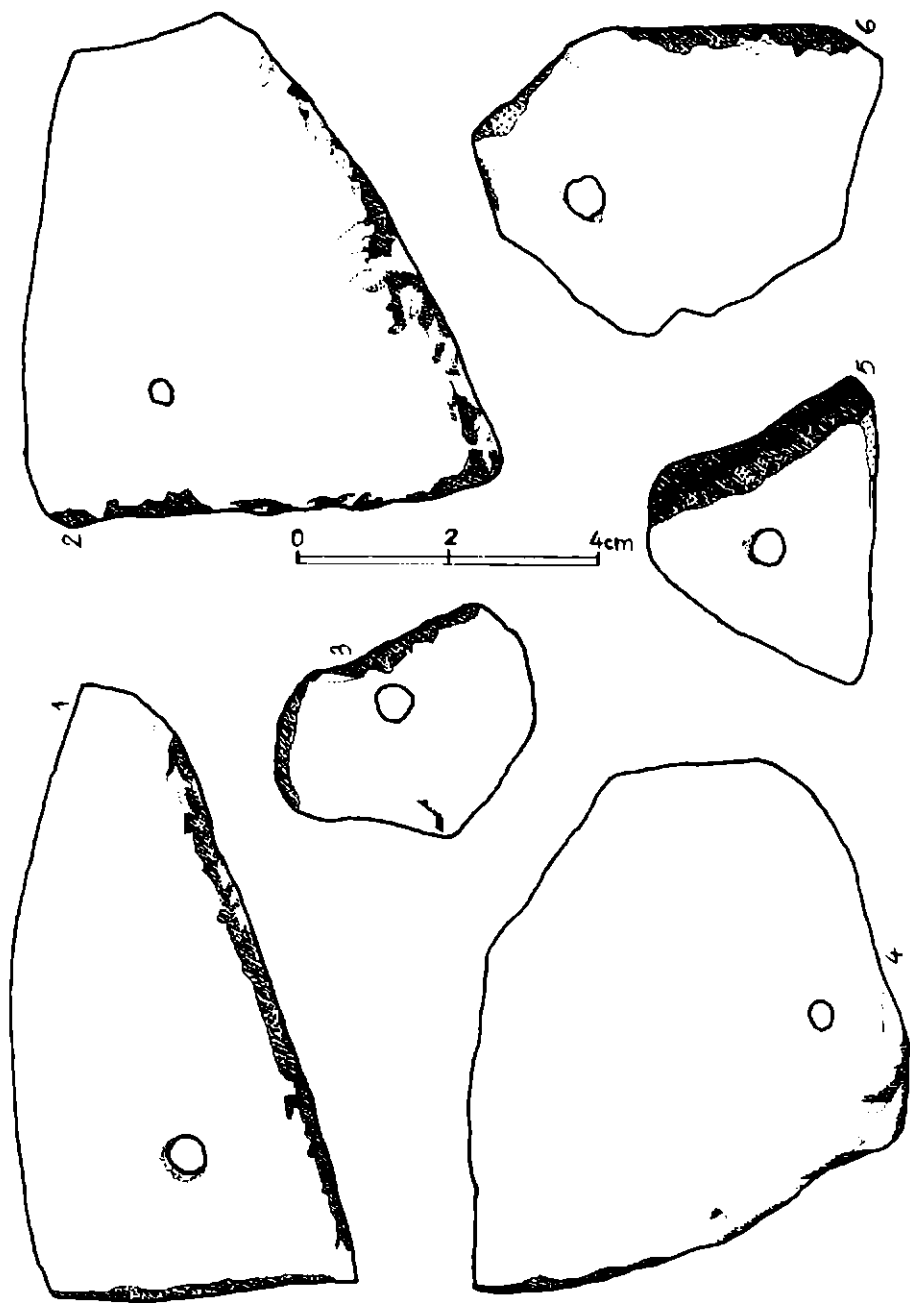
Planşa VI. Măjet - Lunca Topilei. Butoni discoidali (1, 2, 4) şi zoomorf (3) şi vase fragmentare din bordelul nr. 1.

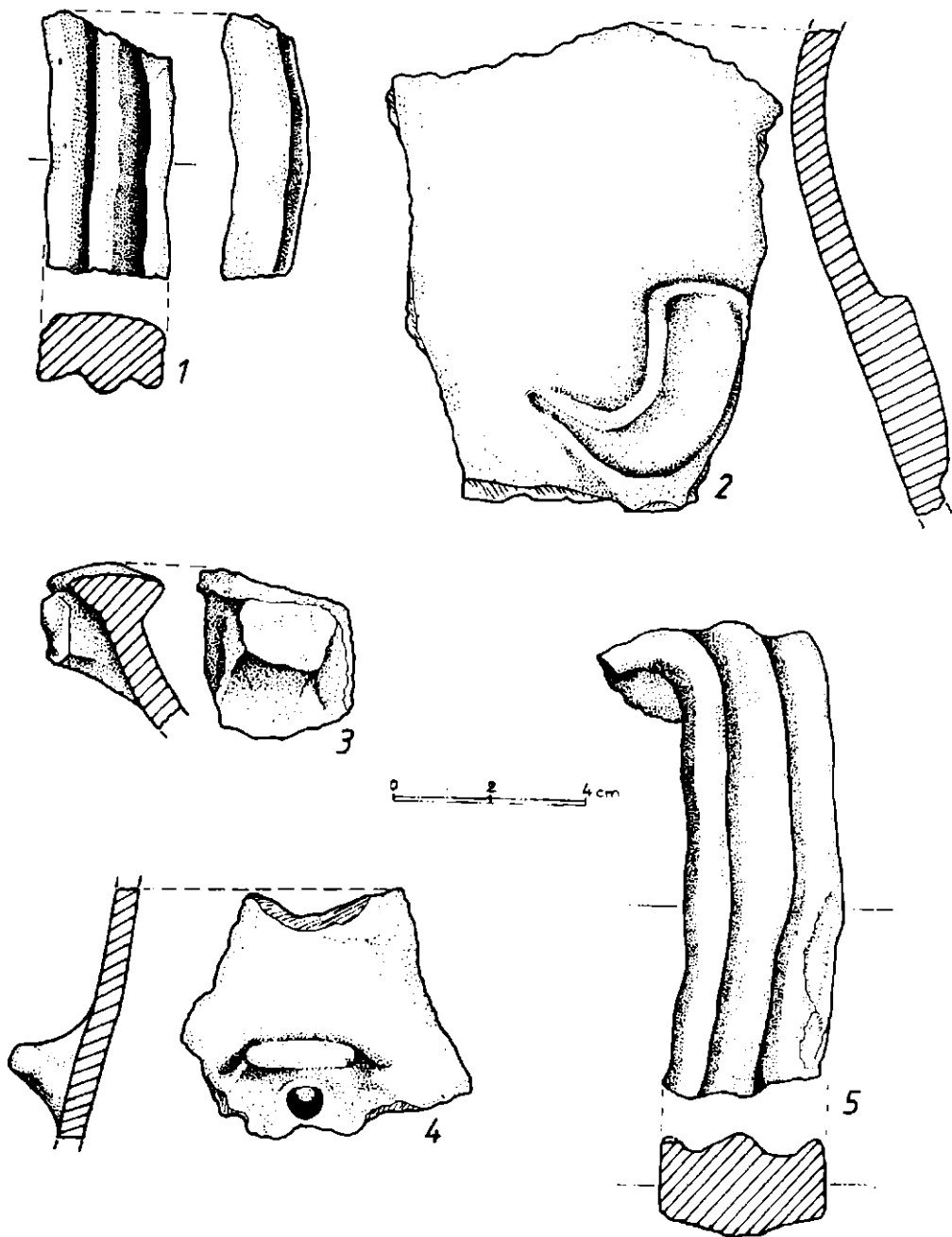
Planșa VII. Mlăjeț - Lunca Topilei. Cești tronconice cu toartă.

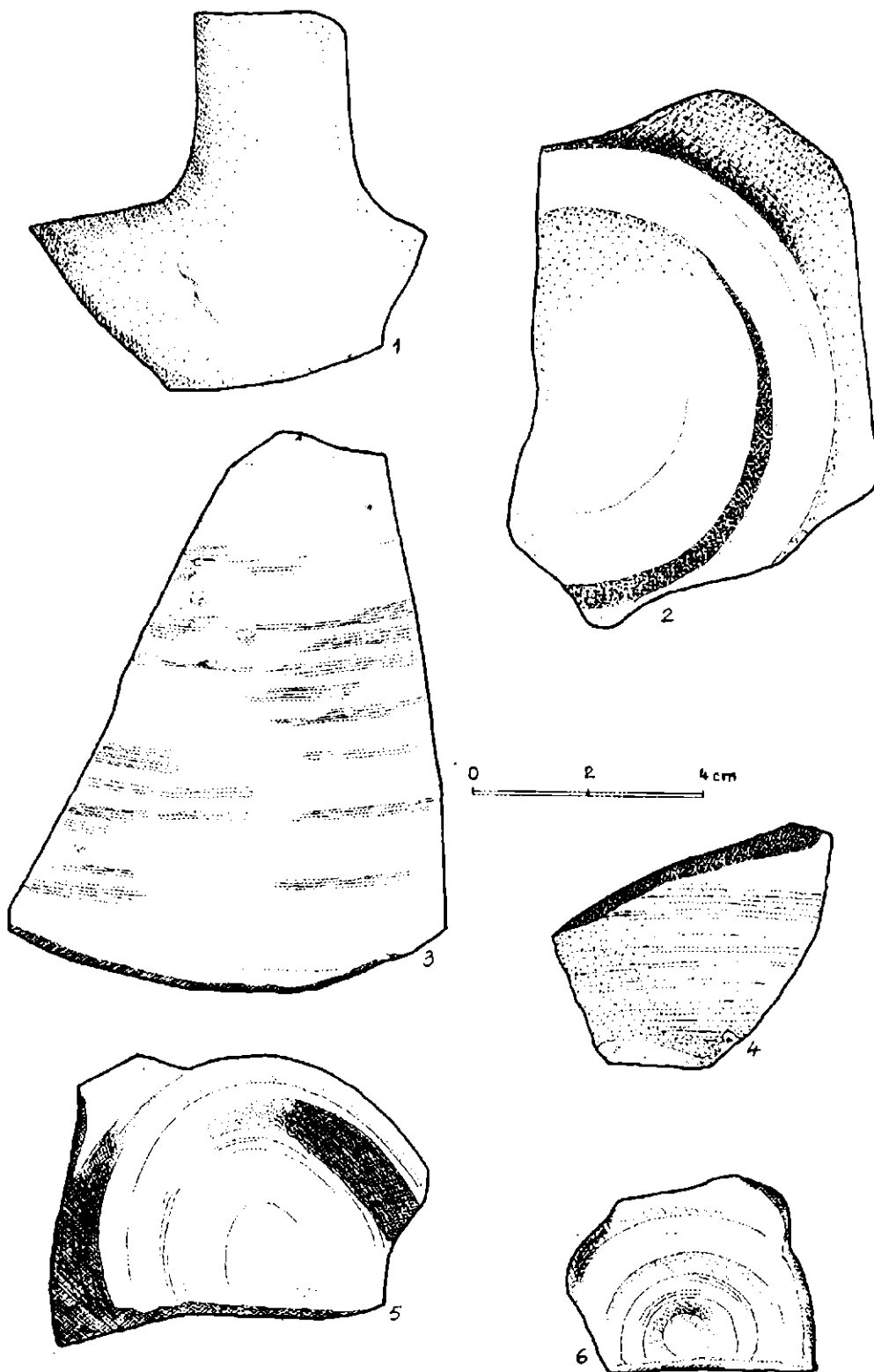
Planșa VIII. Mlăjeț - Lunca Topilei. Fragmente ceramice descoperite în
bordeiele 1 și 2.

Planşa IX. Mlăjet - Lunca Topilei. Fragmente de vase cu perforații circulare.

Planșa X. Mlăjeț - Lunca Topilei. Ceramică hallstattiană din bordeie.

Planșa XI. Mlăjet - Lunca Topilei. Fragmente de vase lucrate la roată.